

MERCATORS ATLAS FRA 1595
ATLAS SIVE COSMOGRAPHICAE MEDITATIONES
DE FABRICA MUNDI ET FABRICATI FIGURA

AF

HENRIK DUPONT

Denne artikel omhandler Gerardus Mercators Atlas fra 1595, det første værk med titlen atlas, ikke det mest populære på sin tid, men alligevel epokegørende og et værk, der satte sig væsentlige spor inden for hele området atlas og kort. Det samme kan siges om dets skaber, der betragtes som en af de allerstørste videnskabsmænd inden for området. Baggrunden for artiklen er, at Det kongelige Bibliotek for første gang har erhvervet et komplet eksemplar af dette atlas. Det er i en samtidig håndkolorering og har måske en særlig dansk proveniens. Atlaset er yderligere interessant set med danske øjne, idet værkets vigtigste mæcen var Henrik Rantzau (1526-1598), statholder i Hertugdømmerne.

Artiklen vil behandle atlasformens opståen, udviklingen af kartografien, værkets tilblivelse og herunder præsentation af de to hovedpersoner Gerardus Mercator og Henrik Rantzau.

ATLAS

Atlas-navnet har skabt en del debat, Mercator bruger navnet som en hyldest til en libysk sagnkonge, med dette navn, der var en af de første astronomer. Den italienske forlægger Antonio Lafreri brugte et billede af kæmpen Atlas på sit titelblad til en samling løse kort. Robert Karrow ser i sin nyeste forskning tætte forbindelser mellem de to figurer.¹

¹ Robert W. Karrow: *Mapmakers of the Sixteenth Century and their maps. Bibliographies of the Cartographers of Abraham Ortelius 1570*. Chicago 1993 s. 405.

Titelbladet til Mercators Atlas fra 1595.

Der findes ikke nogen standardiseret definition på et atlas. En meget bred definition er: En samling kort – sædvanligvis bundet sammen som en bog.² En anden bred definition taler blot om, at kortene er tænkt holdt sammen.³ James R. Akerman skriver, at et atlas er karakteriseret ved en vis stringens i sammensætningen af kort, oftest ved en redaktørs sagkyndige arbejde.⁴ Han ser det som redaktørens arbejde at forme en linie i værket, ikke nødvendigvis at konstruere kortene. Han opstiller 3 kriterier, der bør opfyldes, for at man kan kalde værket et atlas i historisk kontekst:

1. Dominansen af grafiske elementer, især kort, over tekstdelen.
2. Grov ensartethed i kortstørrelse, design og præsentation værket igennem.
3. Standardisering, fra eksemplar til eksemplar i hver udgave, af sammensætning og opbygning af værket.

Samlinger af kort i et bind kendes helt tilbage fra 1300-tallet, hvor håndtegnede søkort blev bundet sammen. Et endnu tidligere værk, Claudius Ptolemæus: *Geografia*, bliver ind imellem rubriceret som et atlas. Der er nogen uenighed om, hvor stor en del af værket Ptolemæus selv har skrevet. Hans to hovedværker: *Almagest* og *Geografia*, beskriver henholdsvis himlens og jordens forhold. *Geografia*, som er et værk i 8 dele, er det værk der har fået betydning for geografien og kortlægningen. De første kendte manuskripter daterer sig til det 12. århundrede og er på arabisk. Fra det 13. århundrede kendes en række græske oversættelser af værket, hvori der også er kort. Et sådant fragment af et Ptolemæus-håndskrift haves i Det kongelige Biblioteks Håndskriftsafdeling, og det hører til den lille gruppe af tidlige udgaver, hvorpå forskningen bygger.

Ptolemæus var ikke selv opdagelsesrejsende, men det er hans store fortjeneste, at han har samlet og systematiseret den viden, der fandtes i hele kulturkredsen. Ptolemæus anvender flere metoder til at angive et steds beliggenhed, og han er grundlæggeren af de systematiske længde- og breddeangivelser. I de 8 bøger anvender han dog to for-

² Helen Wallis & Arthur Robinson: *Cartographical innovations: an international handbook of mapping terms to 1900*. Tring 1987, s. 311.

³ ICA *Multilingual Dictionary of Technical Terms in Cartography*. Wiesbaden 1973, s. 303.

⁴ James Akerman: *From Books with Maps to Books as Maps: The editor in the Creation of the Atlas Idea in Editing Early and historical atlases*; ed. by Joan Winocarls. Toronto 1995, s. 3-48.

skellige måder til angivelse af længde- og breddegrader. I bøgerne 2 til 7, der omhandler de forskellige regioner i den da kendte verden, anvender han et koordinatsystem med henholdsvis ækvator og en linie gennem Ferro, en af de Kanariske øer, som nullinier. I bog 8, der giver en beskrivelse af de 26 basiskort, anvender han henholdsvis afstanden i tid fra Alexandria og dages længde som længde- og breddeangivelse, hvilket kunne tyde på en påbegyndt revision af værket, som ikke blev helt færdig.

Værket blev første gang oversat til latin i 1406. Den første trykte udgave fra 1475 indeholder ingen kort, hvorimod næste udgave fra 1477 indeholder 26 kort, og disse betragtes som grundstammen af kort i Ptolemæus-udgaverne. Til de senere udgaver blev konstrueret flere kort, enten på baggrund af de oprindelige stedsangivelser, eller såkaldte moderne kort udarbejdet på baggrund af nye oplysninger.

Ptolemæus' *Geografi* er ikke et atlas ifølge den definition, Akerman har givet; teksten er hovedhjørnestenen i en del af værkerne, og udgaverne er meget forskellige.

Den type værk, vi idag forbinder med begrebet atlas, kan ikke siges at have en „opfinder“, men blev grundlagt af Abraham Ortelius i 1570, da han udgav sit værk *Theatrum orbis terrarum*.⁵

Abraham Ortelius var udlært kortkolorist ligesom sine søstre og blev købmand. Han rejste meget rundt i Europa og skabte kontakter til kortproducenter, udgivere og videnskabsmænd, med hvilke han fortsatte en livlig korrespondance livet igennem. Han udgav sit første kort i 1564, et verdenskort i 8 dele, og vi ved, at han i 1568 var i fuld gang med at indsamle kort til sit værk *Theatrum orbis terrarum*. Det vides ikke, i hvor stor udstrækning Ortelius selv tog del i produktionen, men vi ved, at han ikke tegnede særlig mange kort, for han bringer netop i sit værk en fyldestgørende liste over de kartografer, fra hvem han har modtaget kort. Han har i en række tilfælde bestilt kortene og har derfor angivet nogle mål, inden for hvilke kortene skulle produceres. Men kortene i atlasset bærer i høj grad præg af at være tegnet af forskellige kartografer. Man ser således samme område fremtræde forskelligt på forskellige kort, fordi der har stået flere kartografer bag. Kortene var resultatet af en række målte punkter, der var forsynet med breddegrader af høj kvalitet, hvilket var enkelt at gøre med forholdsvis stor præcision, hvorimod længdeangivelsen var af en langt ringere kva-

⁵ Abraham Ortelius: *Theatrum Orbis Terrarum*, Auctoris aere et cura impressum absolutumque apud Aegid. Copennium Diesth, Antverpiae XX Maii M.D.LXX

litet. Dette skyldtes, at mangelen på nøjagtige kronometre og ure gjorde det meget vanskeligt at beregne afstande øst-vest. Afstanden nord-syd kunne forholdsvis enkelt beregnes på solhøjder, dvs. solens position på højeste sted på himlen, hvorved ækvator får betegnelsen 0 grader og polerne 90 grader henholdsvis nord og syd.

I Ortelius' atlasværk fra 1570 forekommer det første kendte trykte Danmarkskort. Det er anonymt, men formodentlig baseret på Cornelis Anthonizoons kort fra 1543.⁶ Måske er kortet tegnet af Anthonizoon selv, men da Ortelius også nævner kort fra danskeren Markus Jordans hånd fra 1552 i sin kartograffortegnelse, kan kortets oprindelse ikke påvises. Jordans kort har nemlig ikke været kendt i nyere tid. Ortelius-atlasset kom i mange udgaver og blev oversat til en lang række sprog.

I forhold til Akermans definition mangler Ortelius's atlasser ensartetheden i kortene, det har derimod Mercators atlas, hvorfor dette indtager en særlig plads i atlashistorien.

Gerardus Mercator (1512-1594)

Gerardus Mercator (født 1512) studerede matematik, kunsten at konstruere videnskabelige instrumenter, geometri, astronomi og kosmografi hovedsageligt ved selvstudier, men med støtte fra Gemma Frisius, en af datidens fremmeste astronomer og kartografer.⁷ Han grundlagde principperne for trigonometri, ligesom han foreslog anvendelsen af transportable ure til beregning af længdegrader. Et af Mercators første kendte arbejder er fra 1536, hvor han i et samarbejde med G. van der Heyden konstruerede 2 glober for Gemma Frisius.

Mercator havde tidligt vundet sig et ry som konstruktør af instrumenter, som landmåler, kartograf, og snart efter havde han også lært sig kunsten at stikke i kobber. I 1540 udgav han en bog om kunsten at foretage kursiv håndskrift i kobberstik.⁸ På dette tidspunkt havde han allerede udfærdiget 3 forskellige kort. Det første var et kort over Palæstina fra 1537, og emnet var ikke tilfældigt, men lå i forlængelse af

⁶ Karrow 1993 (note 1), Ortelius artikel s. 4

⁷ Gemma Frisius: *A Method of delineating places*, 1533; her fra *Gerhard Mercator 1512-1594 Zum 450. Geburtstag*. Duisburger Forschungen Schriftenreihe für Geschichte und Heimatkunde Duisburgs 6. Band. Duisburg 1962.

⁸ Gerardus Mercator: *Literarum latinarium, quas italicas, cursoriasque vocat, scribendaru ratio*. Louanij ex officina Rutgeri Rescij.

Portræt af Gerard Mercator.
Kobberstik udført af Franz
Hogenberg 1574

Mercators interesse for teologiske emner. I 1538 konstruerede han et verdenskort i en speciel dobbelthjertet projektion og endelig på bestilling af nogle købmænd et kort over Flandern i 1540. Kortet var i 4 blade i en meget dekorativ stil; det var længe anset for tabt, men blev genfundet i 1877.⁹ Kortet bygger som et af de første på en række trigonometriske opmålinger, men der er ikke sikkerhed omkring de nøjagtige kilder. Det kom senere i 15 udgaver og blev af stor betydning for tidens kartografiske standard.

Mercator udgav 1554 et stort kort over Europa i 15 dele med et samlet mål på $1,2 \times 1,5$ m.¹⁰ I 1564 konstruerede han et stort vægkort over Storbritanien, hvortil han må have haft en række fyldestgørende kilder, men der er ikke fundet endelig bevis for, hvilke kort og andre kil-

⁹ Karrow 1993 (note 1), s. 379.

¹⁰ *Evropam descripturum primum curauimus ut spacia meridianus parallelisque.* Duysburgi anno Dni 1554.

der Mercator har brugt.¹¹ Endelig i 1569 skabte han sit mest berømte kort, nemlig verdenskortet i den nye projektion, der senere kom til at hedde Mercators projektion. Den blev den mest benyttede projektion i produktionen af verdenskort helt op til slutningen af 1800-tallet. Projektionen er skabt for at lette søfolk med at navigere, idet længde- og breddegrader er lige linier på kortet, således at kursen kan måles og afsættes direkte mellem to punkter. Efter 1564 overlod Mercator alt det praktiske opmålingsarbejde til sin ældste søn Arnold og koncentrerede sin energi om udgivelsen af forskellige geografiske værker.

Mercator havde på dette tidspunkt besluttet sig for at udgive et værk, der skulle beskæftige sig med verdens skabelse, med himlen, med jorden og med verdenshistorie, historisk geografi, moderne geografi og genealogi. Et af resultaterne af denne plan blev *Atlas Sive Cosmographicae* 1595.

Mercator begyndte sit projekt med en modernisering af Ptolemæus' *Geografi*, således at en traditionel udgave med de 26 oprindelige kort og et verdenskort blev udgivet i 1578.¹² I de senere udgaver, der begyndte at udkomme fra 1584, kom der stadig nye kort til.¹³

Allerede i 1569 havde Mercator udgivet en slags indledning til sit livs projekt, nemlig værket *Chronologia*, hvori han behandler de mere religiøse aspekter, men hvori man også finder mere tabellariske optegnelser over forskellige fænomener såsom sol- og måneformørkelser og en slags historie i punktform.¹⁴

Værket blev i for sig aldrig ført helt til ende, men udkom som spredte dele afsluttende med atlasdelen i 1595. Omtrent samtidig med Mercator var Abraham Ortelius i gang med sit atlasprojekt, der første gang kom i 1570 og blev det mest populære i de næste seks årtier. Efter udgivelsen af verdenskortet i 1569 begyndte Mercator en brevveksling med Ortelius og senere med en lang række af Europas videnskabsmænd, mæcener og politikere med henblik på at skaffe materiale til det endelige værk. Brevvekslingen med Ortelius tyder på, at de begge har ment, at der var plads til hver deres værker, deres forskellighed taget i betragtning.¹⁵

¹¹ *Angliae Scotiae & Hibernie noua descriptio*. 876 × 1271 mm i 8 blade.

¹² *Tabulae geographicae Cl. Ptolemei ad mentem autoris restitutae & emendate*.

¹³ *Cl. Ptolemaei Alexandrini, Geographiae libri octo ...* 1584.

¹⁴ *Chronologia. Hoc est, Temporum demonstratio exactissima ab initio mundi ...* 1569, 340s.

¹⁵ Breve trykt i M. van Durme: *Correspondance Mercatorienne*. Anvers 1959.

I 1585 begyndte Mercator sin korrespondance med Henrik Rantzau omkring arbejdet med atlasudgivelsen, og i særdeleshed om kortene over Danmark og Skandinavien, men også for at få oplysninger om politik og topografi, som han ville indbefatte i værket.

Henrik Rantzau

Henrik Rantzau var, som søn af Christian III's berømte feltherre Johan Rantzau, blandt Danmarks allerrigeste mænd, men uden mulighed for at gøre sig bemærket på samme område som sin fader. Henrik Rantzaus interesser var anderledes, ligesom tiden var en anden. Vigtige forbilleder for Henrik Rantzau og andre adelsmænd var de italienske adels-huse, der kombinerede økonomisk og politisk magt med en udbredt interesse for kunst og kultur enten gennem direkte egen deltagelse eller ved udbredt sponsorering. Dette skete blandt andet ved opbygning af det største bibliotek i Danmark på mere end 8000 bind. Da størstedelen af bindene stod på Breitenburg, blev stort set hele biblioteket plyndret, da feltherren Albrecht von Wallenstein i 1627 erobrede godset under kejserkrigen. En del af hans bøger findes nu i en række forskellige biblioteker og også på Det kongelige Bibliotek i København, men hvorvidt et eksemplar af Mercators *Atlas Sive Cosmographice* stadig eksisterer, er et uafklaret spørgsmål.¹⁶ En relativ stor andel af værkerne blev efter plyndringen overgivet af feltherre Wallenstein til jesuitpateren Lamormaini og sidenhen placeret i jesuitterbiblioteket i Prag.¹⁷

Rantzau interesserede sig blandt andet for astrologi og kosmografi, men også geografien i bredere forstand havde hans store interesse, og det var grunden til, at han kom i forbindelse med kortudgiverne Abraham Ortelius, Georg Braunius og Gerardus Mercator. Rantzau kendte en række af tidens førende videnskabsmænd, herunder også Tycho Brahe, som han havde mødt i 1564 i Rostock og siden havde bevaret et venskabsforhold til. En lang række andre videnskabsfolk og

¹⁶ O.Walde: Henrik Rantzaus bibliotek och dess öden, i *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* Årg. 1, 1914, Stockholm 1914 s. 181-192, og *Studier i äldre dansk bibliotekshistoria* Årg. XIX, Uppsala 1932.

¹⁷ Her fra Isak Collijns artikler: Rester av Heinrich Rantzaus Bibliotek på Breitenburg i National- och Universitetsbiblioteket i Prag I-III, i *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen*, Stockholm 1939, s. 125-145, Stockholm 1940, s. 179-238 og Stockholm 1941, s. 1-14.

forfattere havde relationer til Rantzau, og han optrådte som mæcen for en række af disse personer og modtog dedikationer og hyldestmærkninger som tak.

Rantzau var endvidere selv forfatter, og udover mange breve skrev han bøger om astrologi, om sundhedspleje, om krigsvæsen og om topografi og politiske forhold i Danmark.¹⁸ Rantzau har blandt andet skrevet et værk om den Cimbriske halvø, som uden tvivl er blevet til efter hans indsamling af materiale til Mercator. Han skrev rundt til en række lærde personer for at få oplysninger og havde på denne måde skaffet tegninger af byer til brug for såvel Mercators atlas som til brug for Braun & Hogenberg, der i samme periode udarbejdede det store 6-binds værk *Civitates orbis terrarum*, hvori der findes byprospekter fra en række europæiske byer.¹⁹

Brevvekslingen mellem Mercator og Rantzau

Hos M. van Durme's *Correspondance Mercatorienne* noteres 10 breve mellem Mercator og Rantzau, begyndende med et brev af 17.4.1585 fra Rantzau, der omhandler beskrivelser af forsvarsværker og kongelige byer på Fyn. Mercator besvarede dette med et brev af 31.5., hvori han bekræftede modtagelsen af brevet 17.4., hvilket han modtog 15.5.²⁰ I det næste års tid foregik så en livlig korrespondance mellem de to omkring forskellige forhold i Danmark. I brevet af 31.5. takker Mercator for modtagelse af oplysningerne om Fyn, han beskriver hvordan han vil præsentere landene i sit værk, og endelig skriver han om solen, set såvel ud fra et astronomisk som fra et astrologisk synspunkt. Med næste brev (12.12.1585) er en bogpakke, hvori Mercator har sendt sit bind om Frankrig og Tyskland. Mercator udbeder sig fortsat hjælp til beskrivelsen af Danmark, som endnu mangler. Han har udført 3 kort, et generalkort, til hvilket han vil have grænsen til Sverige kontrolleret, et specialkort over Holsten og et over Fyn. Rantzau kan fra bindene om Frankrig og Tyskland se, hvordan Mercator tilrettelægger sit værk og

¹⁸ Carl S. Petersen & Vilhelm Andersen: *Illustreret Dansk Litteraturhistorie* 1, København 1929.

¹⁹ Ove Jørgensen: *Odense i Braun & Frans Hogenberg Civitates orbis terrarum*. V del Köln 1597, Odense 1981, s. 12.

²⁰ Brevet er også udgivet af Carl S. Petersen : *Lettre de Gerard Mercator à Henri Rantzau*, Bruxelles 1908.

håber på hjælp fra erfarne mennesker. Allerede i dette brev omtaler Mercator, at han håber at kunne prise Rantzau i afsnittet om Danmark.

Man har kendskab til 2 breve fra Rantzau, fra henholdsvis 5.3. og 11.3.1586, hvori han som svar på brevet fra Mercator beskriver den politiske situation i Danmark. I det følgende brev fra Mercator 18.3. gør han sig en række overvejelser om en hemmelig måde at lave astrologiske forudsigelser på. Disse 3 breve kendes ikke idag, men er refereret på basis af Mercators næste brev af 14.4.1586, hvori han bekræfter modtagelse af 2 breve samt meddeler, at han har sendt ydeligere et brev 18.3. I brevet af 14.4. takker han for beskrivelsen af det danske politiske system og udbeder sig yderligere topografiske oplysninger om rigets forskellige dele. Mercator forudsiger ekstraordinære begivenheder i 1588.

I det følgende brev fra Mercator til Rantzau omtales endnu et ukendt brev fra Rantzaus side, dette er afsendt 6.4.1586, sammen med 2 kort over Sverige, samt 2 arbejder af Tycho Brahe, et om solens bevægelser og et om beskrivelse af kometer. Mercator har modtaget dette brev 15.5. og takker for de tilsendte kort – et trykt og et håndtegnet. Han skriver endvidere, at han har modtaget materialet om Ditmarsken og således mest mangler materiale om Sjælland. Han lover Rantzau at få færdiggjort sit materiale om Danmark, således at Rantzau kan få sit pergamenthåndskrift tilbage sammen med andre skrifter, han har lånt ham.

I perioden indtil 7.9.1586 vides det, igen fra Mercators svarbreve, at Rantzau har afsendt 3 breve, et med kort over Sverige, et med en gave og endelig et tredje, hvori Rantzau udbeder sig kronikken om Holsten. I brevet af 7.9. undskylder Mercator den lange pause, der skyldes krigshandlinger. Mercator takker for en gave af guld og returnerer kronikken om Holsten. I øvrigt skriver Mercator, at afsnittet om Danmark nu er færdigt og klar til trykning. Han meddeler endvidere, at pergamentkortene over Danmark og Sverige snarest vil blive returneret. Endelig udbeder han sig en beskrivelse af Gotland.²¹

I 1595 sender Mercators søn Rumoldus et brev til Rantzau, hvori dedikationen, som omtales nedenfor, samt afsnittene om Danmark, Norge, Sverige og resten af Norden var vedlagt.²²

²¹ 4 breve til Rantzau opbevares i Nationalbiblioteket i Wien, medens brevet af 31.5. 1585 skulle befinde sig på Breitenburg. Ingen af brevene fra Mercator er bevaret.

²² En tak til Peter Zeeberg, Københavns Universitet, for referat af dette brev.

Gennem brevvekslingen får man indblik i, hvordan Mercator skaffede sig oplysninger fra alle dele af Europa. Rantzau var nok en af de mere usædvanlige meddelere, idet der til mange af de andre afsnit i værket allerede fandtes godt med kildemateriale, således at det ikke til hvert eneste afsnit var nødvendigt at skrive en dedikation til en person, der havde været medvirkende ved atlasset. Hvor stort et økonomisk tilskud Rantzau lod tilflyde Mercator vides ikke, men gennem oplysninger og ved tilsendelse af kort og skrifter fra f.eks. Tycho Brahe har han i høj grad medvirket til at Danmark fik en relativt fremtrædende plads i Mercators atlas.

Mercators Atlas

Mercators navn var tidligt blevet ensbetydende med høj kartografisk kvalitet. Der havde ikke før været en så altomfattende viden og kunnen samlet hos en enkelt person. Det kunne derfor heller ikke undre, at han fremkom med sin meget ambitiøse plan om at fremstille et værk, der skulle beskæftige sig med så mange aspekter af livet: jordens skabelse, dens udseende og de politiske og historiske forhold, der havde givet landene det udseende, de havde. Et kvalitetsatlas fandtes ikke på dette tidspunkt i slutningen af 1560'erne, så hvis man ønskede viden om geografien, var det stadig Ptolemæus' *Geografia*, man måtte ty til, og den var forfattet i det andet århundrede. Selv om der var tilføjet en række såkaldt moderne kort, var det ikke en opdateret verdensgeografi med alle de nye opdagelser, som havde forandret kundskaberne om verdensgeografi markant.

Han skriver i sin *Chronologica*, at hans plan for værket var i fem afsnit:²³

1. Verdens skabelse
2. Beskrivelse af himlen
3. Beskrivelse af jorden, delt i 3 dele
  - a) Den moderne geografi
  - b) Ptolemæus-kortene
  - c) Antikens geografi
4. Genealogi og politisk historie
5. Kronologi

²³ Her efter Peter van der Krogt: Gerhard Mercators atlas, i Hans Wolff (ed): *Vierhundert Jahre Mercator Vierhundert Jahre Atlas*. Weissenhorn 1995, s. 30-41.

Kronologiafsnittet blev som nævnt udfærdiget først og udkom i 1569, samme år som verdenskortet. Denne del blev brugt som fundament for beskrivelsen af den politiske historie. Hans plan blev lidt ændret, idet hans ide om en geografisk del, bestående af et moderne afsnit, en Ptolemæus-udgave med den gamle geografi og endelig en del, hvori Ptolemæus blev revideret, kun delvist blev fulgt.

Mercator udsendte i 1578 sin Ptolemæus-udgave med sin version af de 26 såkaldte gamle kort. Kortene blev tegnet nøjagtigt efter Ptolemæus's originale stedsangivelser og ikke efter nogen af de mange ændrede udgaver, der var kommet siden. Den moderne geografi, hvoraf en del er atlasset, nåede han ikke at gøre færdig. Faktisk mangler den Iberiske halvø i den del, der udkom 1595, for at bare Europa er gjort færdig, og dertil kommer så alle de lande, der ligger uden for Europa. Afsnittet om himlen og antikens geografi nåede han aldrig at gøre noget ved, så selv om Mercator var en stor kartograf og en produktiv forfatter, var projektet for ambitiøst til, at han kunne fuldføre det. Heller ikke hans efterkommere havde formatet til at gøre et sådant værk færdigt, og næppe nogen har siden haft modet til at give sig i kast med en så altomfattende opgave. Hvad vi har med at gøre, er en mindre del af et meget omfattende projekt, men selv denne mindre del er imponerende.

Mercator nævnte selv i flere sammenhænge forskellige årsager til forsinkelsen; det var blandt andet svært at få kobberstikkere, og ud over sig selv havde han kun sit barnebarn Johannes til hjælp. Atlasværket kom første gang samlet i 1595, men det var inden da udkommet i 3 dele, hvoraf den første tredjedel *Galliae Tabulae Geographicae Per Gerardum Mercatorum Illustrissimi Ducis Julie Clivie Montis & Cosmographum Duysburgi Clivorum editae* udkom i 1585. Denne del er igen delt i 3 forskellige geografiske områder, hver med sit titelblad, nemlig Gallien, Belgien og Germanien. Der indledes med en 4 siders tekst om de politiske forhold i Gallien, dernæst et portræt af Mercator og 16 delkort over området. Til afsnittet om Belgien (der også omfatter Holland) findes ligeledes en indledende tekst om de politiske forhold og dernæst 9 delkort, endelig findes der til delen om Germanien 4 sider tekst og 26 kort. Inden anden del blev udgivet, udsendte Mercator i 1586 et særskilt atlas over Nederlandene, hvori han genbrugte en del af kortene fra denne første atlasudgave.

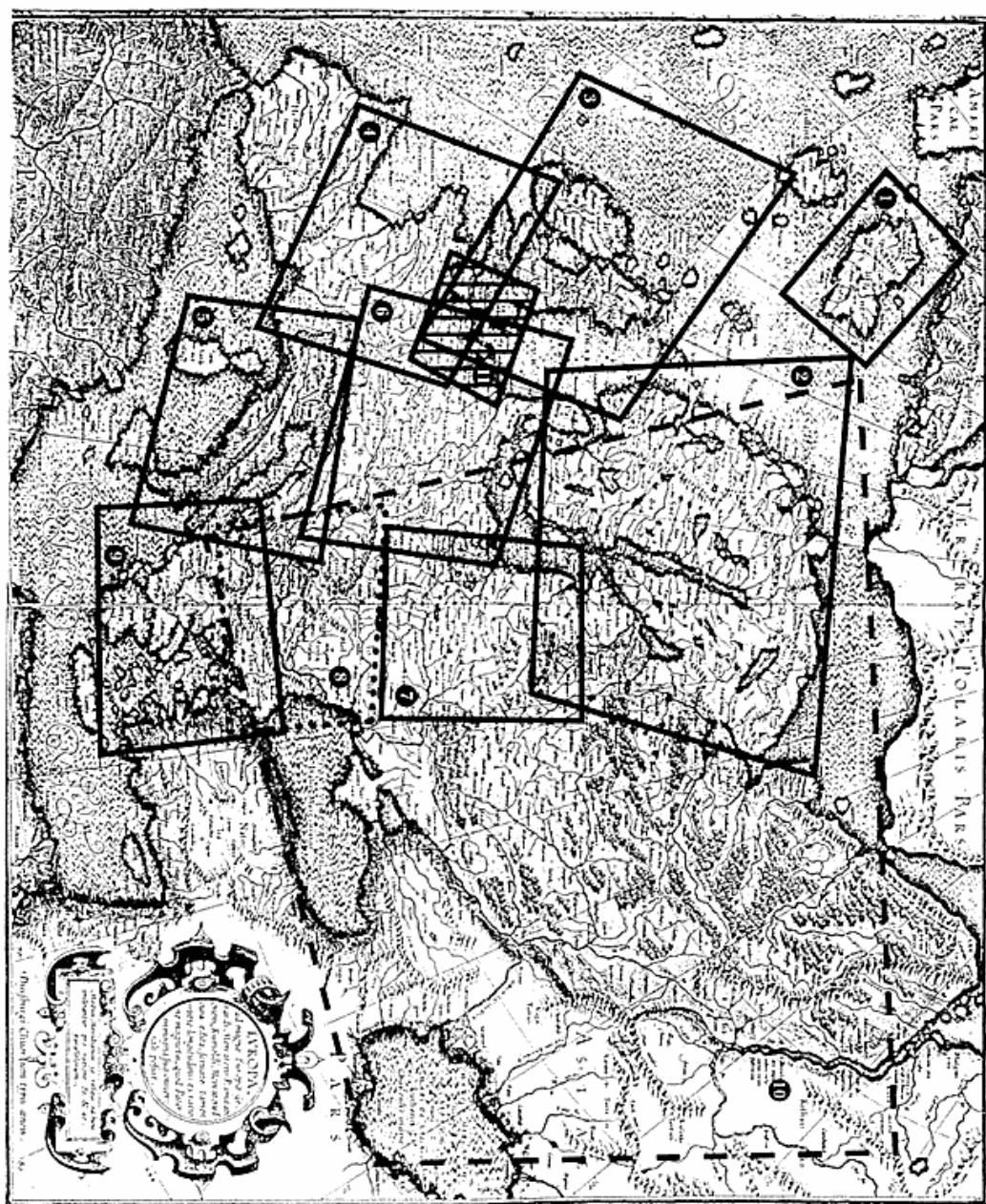
Anden del af atlasset blev udsendt i 1589: *Italiae, Sclavoniae Et Graeciae tabulae geographicae Per Gerardum Mercatorem Illustrissimi Ducis Julie Clivie, &c Cosmographum Duysburgi editae Cum gratia et privilegio*. Først

kommer beskrivelsen af områderne og de politiske forhold, og dernæst følger 22 kortsider. Endelig kommer i 1595 den sidste del kaldet Pars Altera (den anden del) men i en udgivelsesmæssig korrekt forstand den tredje del: *Atlantis Pars Altera Geographica Nova Totius Mundi Authore Gerardus Mercatore Ru: pelmundano Illustriss Du: cis Juliae et Cosmographo Duysburgi Clivorum*. Denne del indeholder en lang række tekstsider heriblandt dedikationssiden til Rantzau, kosmografien beskrirende verdens skabelse i 19 kapitler, samt indledningsvis en 5 siders biografi over Mercator, skrevet af Duisburgs borgmester Walter Ghim, der var blandt Mercators venner. Derudover politiske beskrivelser, der for Danmarks vedkommende udgør 4 sider. Endvidere indeholder Pars Altera de almene kort samt den resterende del af Europa, den nordlige part i 29 kortblade, og desuden 5 generelle kort begyndende med verdenskortet efterfulgt af Europa, Asien, Afrika og Amerika.

Der hersker nogen usikkerhed om, hvordan de enkelte dele kunne erhverves. Det, at den egentlige tredje del hedder den anden, kunne indicere, at den kun kunne købes sammen med den foregående del, som var udkommet i 1589. Samme år som Pars Altera blev udgivet, udkom atlasset i sin helhed, nu med titelbladet: *Atlas Sive Cosmographicae Meditationes de Fabrica Mundi Et Fabrica Figure*. Atlasset skulle ifølge titlen være et verdensatlas, men de fremmede verdensdele er så summarisk behandlet såvel i tekst som i kort, at der faktisk kun er tale om et Europa-atlas, og så mangler så væsentlige områder som Spanien og Portugal, som ellers var udmærket kortlagt på dette tidspunkt. Det er iøjnefaldende, at nogle områder får en betydelig bedre dækning end andre, det gælder selvfølgelig Mercators hjemegn, hvor også hovedparten af de potentielle købere boede.

Atlasset indeholder som tidligere omtalt ialt 106 kort, hvor der udover verdenskortet er 5 kort over verdensdelene i målestokforhold fra 1:12 mill. ned til 1:40 mill. Som det fremgår af oversigtskortet, viser alle de øvrige kort større eller mindre områder inden for Europa. Da alle kort i atlasset har stort set samme størrelse, betyder det, at målestokforholdet varierer meget fra område til område. Ligeledes er antallet af detailkort inden for hvert af de viste større områder meget forskelligt.

Germania-området er bedst dækket med hele 25 delkort, hvoraf enkelte dog sidder i andre dele af atlasset. Disse specialkort findes i målestokke fra 1:200.000 til 1:900.000 medens selve Germania-kortet er i målestokken 1:3 mill. Storbritanien, Italien og Frankrig er på lignende måde repræsenteret af et oversigtskort samt mellem 11 og 15 detailkort. Som nævnt er Danmark godt repræsenteret med ialt 4 kort i

11 hovedkort indtegnet på Europakortet.

1. Island	(Islandia)		7. Litauen	(Lithunia)	
2. Norden	(Svecia et Norvegia)	med 4 delkort	8. Balkan	(Walachia, Servia, Bulgaria, Roma.)	
3. Storbritanien	(Anglia, Scotia et Hibernia)	med 15 delkort	9. Grækenland	(Græcia)	med 3 delkort
4. Frankrig	(Gallia)	med 16 delkort	10. Rusland	(Russia)	med 3 delkort
5. Italien	(Italia)	med 16 delkort	11. Belgien	(Belgii)	med 8 delkort
6. Tyskland	(Germania)	med 25 delkort			

Derudover de 6 kort der viser verden, verdensdele og polarområdet, ialt 107 kortsider.

målestokke fra 1:400.000 til 1:1.7 mill. Det har været diskuteret, hvorvidt kortene er udarbejdet med henblik på at kunne sættes sammen til vægkort lidt i lighed med Mercators kort over Europa, over England og over Flandern, men dette synes kun at være tilfældet enkelte steder, som for Irlands og Skotlands vedkommende.

Verden er meget ujævnt dækket, når det gælder detaileringsgrad, hvorimod kortene rent udstyrsmæssigt er meget ens, idet det som nævnt var Mercator selv der producerede alle kortene med undtagelse af 5 af de 6 oversigtskort i Pars Altera, til hvilke henholdsvis sønnen Rumoldus (Verden og Europa), barnebarnet Gerard (Afrika og Asien) og barnebarnet Michael (Amerika) er ophavsmænd. De har dog alle taget udgangspunkt i Gerardus Mercators Verdenskort fra 1569 og Europakortet fra 1572.

Kortene er alle meget omhyggeligt udarbejdet efter de nyeste kilder. I forhold til mange tidligere kort er de enkelt udført, ofte er de meget smukke, især i de udgaver, der er håndkoloreret. I Det kongelige Biblioteks eksemplar er de samtidigt koloreret. At atlasset er i en kolorering fra tiden, kan man slutte sig til ud fra den måde, kortene er farvelagt på. Hele kortfladen er dækket med farve; senere blev konturkolorering det almindelige. Mercator var også meget omhyggelig med at påføre gradinddelinger, ligesom han påførte gradangivelser på de steder, der blev beskrevet i teksten. Der er gjort meget ud af at placere disse gradinddelinger så korrekt som muligt, selvom præcisionen i målingerne var behæftet med stor fejlmargen.

Kortenes indhold er af ren topografisk karakter, ikke med højdekurver som på moderne kort, men bjerge og skove er antydnet ved hjælp af signaturer, og flodernes forløb er angivet med stor præcision. Kortene er alle signeret Gerardus Mercator og Cum Privilegio (med eneret), således at det også var muligt at sælge dem enkeltvis. Man kender i øvrigt ikke så meget til handelsleddet, blot ved man, at Mercator lod handelshuse i Köln stå for det meste af salget.²⁴

Et interessant emne i atlasset er de projektioner, der er brugt. Disse er ikke de samme for alle kortene, men afhænger af området, der skal afbildes, samt af målestokken. Små områder gengives i en stor målestok, og til disse er anvendt den meget traditionelle Marinus af Tyres rektangulære projektion. Til de større områder i lille målestok er anvendt en trapezformet projektion.

²⁴J. Keuning: The History of an Atlas – Mercator – Hondius, i *Imago Mundi* no. IV, Stockholm 1947, s. 37-63.

Kortet over de polare områder, Septentrionalium terrarum descriptio, store dele tegnet udfra fantasien.

9 kort, nemlig De Britiske Øer, England, Skandinavien, Rusland, Taurica (sydlige del af Rusland), Frankrig, Tyskland, Italien og Grækenland er gengivet i en forsimplet Stab-Wernerian projektion. Polar-kortet er gengivet i Postels ækvidistante Polar-Projektion. Af tabellen fremgår de enkelte korts udstrækning, her kan det ses om projektionen er trapezformet, idet der så er forskel på hvor mange længdegrader kortet omfatter øverst og nederst. Med jordens kugleform vil afstanden mellem længdegraderne formindskes fra ækvator mod polerne, og dette forhold må man naturligvis tage højde for ved overføring til planen.

På bagsiden af hvert kort er angivet, hvilken længde- eller breddegrad der er anvendt som berøringslinie i projektionen. Det betyder, at

i princippet er kun punkter på denne linie helt korrekte, hvorimod der er mindre afvigelser for alle andre punkter. På kort i den målestok, der her er tale om, er det af mindre praktisk betydning.

Angivelse af længde- og breddegrader kræver naturligvis et udgangspunkt. Hvad angår breddegraderne, udgjorde dette ikke noget problem, idet ækvator er en naturlig geografisk nullinie, ligesom selve målingen har været mestret meget længe. Solhøjden bruges, og dette kan gøres med simple instrumenter. Længdeangivelse er betydelig vanskeligere og har indtil konstruktionen af stabile nøjagtige kronometre i 1700-tallet voldt problemer. Der har næsten altid været anvendt forskellige udgangsmeridianer. I dag er der enighed om at anvende Greenwich meridianen som nul-meridian, men det blev først vedtaget på en international kongres i 1884 og slog ikke igennem før efter 1945.²⁵ Mercator anvendte på trods af sin meget systematiske fremgangsmåde flere forskellige nul-meridianer, og det ses også i hans atlas. På alle de 102 kort Mercator selv tegnede til atlasset, anvendte han overraskende nok den samme nul-meridian som Ptolemæus, nemlig den gennem Hierro-øen på De Kanariske øer. Dette punkt blev af Ptolemæus anset som det vestligste og derfor et velegnet udgangspunkt. Mercator havde imidlertid allerede på sit verdenskort fra 1569 anvendt en meridian, der gik gennem Cap Verde-øerne. Det var blevet påvist af Columbus, at netop på denne linie var kompassets misvisning nul, og det ville derfor være et passende udgangspunkt.²⁶ Mercator gør det endnu mere mærkeligt, idet han i teksten skriver, at det er på Corro-øen på Azorerne, at misvisningen er nul. På Polarkortet angiver Mercator det sted, hvor den magnetiske nordpol befinder sig, men alligevel anvender han den gamle Ptolemæus-nulmeridian. Verdenskortet og de øvrige kort over verdensdelene, der ikke var Gerards, anvender alle meridianen gennem Cap Verde-øerne, men disse kort tager også udgangspunkt i Mercators verdenskort fra 1569.

Mercator døde, et år før atlasset blev færdigt, men hans søn Rumoldus, som også er den, der har skrevet dedikationen til Rantzau, fortsatte hans virksomhed. Rumoldus døde allerede i 1599 og kunne således ikke indfri sit løfte om flere kort i de næste udgaver af atlasset.²⁷ De

²⁵ James J. Parsons: *Before Greenwich: The Canary Islands, El Hierro and the Dilemma of the Prime Meridian*, i Shue Tuck Wong (ed): *Person, place and thing: Interpretative and Empirical Essays in Cultural Geography*. Baton Rouge 1995, s. 61-78.

²⁶ Der var ikke i 1500-tallet klarhed over, at den magnetiske nordpol flyttede sig.

²⁷ Keuning 1947 (note 24), s. 43.

øvrige familiemedlemmer fortsatte virksomheden endnu nogle år og fik udsendt en ny udgave af atlasset i 1602, dog uden flere kort. Alle rettigheder til at anvende kort og atlas såvel som Ptolemæus-udgaven blev overgivet til Jadocus Hondius ved salget i 1604.²⁸ Denne fortsatte atlasudgivelsen, selv om Ortelius var en meget stor konkurrent og stadig på dette tidspunkt langt mere populær. Hondius udsendte sit første Mercator-Hondius atlas i 1606, og nu var der tilføjet 36 nye kort, især over de tidligere forsømte områder. Spanien var repræsenteret med 7 kort, Afrika med 5 nye kort, Asien med 12 nye kort og endelig Amerika med 6 nye kort. Antallet af nye kort steg for hver udgave, således at der i 1638-udgaven var 318 kort, hvoraf de 18 stadig var Mercators gamle kort. Efterhånden overtog Mercator-atlasset rollen som det mest populære, og en af årsagerne til denne store popularitet var udarbejdelsen af *Atlas Minor*, hvori kortene blot var formindsket, men ellers indeholdt de samme oplysninger. Dette værk udkom i 25 udgaver mellem 1609 og 1738. I 1609 udkom den første ikke-latinske udgave, på fransk, og senere fulgte hollandske, tyske og engelske udgaver, og værket blev senere oversat til russisk og tyrkisk. Efter Mercator-Hondius-perioden forsvandt navnet Mercator fra titlen, der blev til *Atlas Novus* udgivet af Jan Janssonius, svigersøn til Hondius, men enkelte af Mercators kort fortsatte med at optræde i atlasset, ligesom opbygningen stadig fulgte Mercators linie.

Ortelius's atlas *Theatrum orbis terrarum*, der i begyndelsen var betydeligt mere populært og således allerede var trykt i 15 udgaver ved Mercator-atlassets fremkomst i 1595, kom i sidste udgave i 1624, hvor Mercators atlas havde fået overtaget.

Det kongelige Biblioteks udgave af Mercators Atlas

Værket er nyindbundet i hvidt pergamentbind med grønne bindebånd. På ryggen er skrevet „Mercator Atlantis Pars Altera 1595“ hvilket kun er en deltitel. Hvorfor det bærer denne rygtitel vides ikke, men det kunne tyde på manglende viden om atlassets indhold eller på, at originalbindet har haft denne indskription. Atlasset har en lidt anden sammensætning end andre kendte eksemplarer. På første blad, titelbladet til selve atlasset, er der en blæksignatur, som kan være en ejermærkning, og derudover er der på side 4, titelbladet til Pars Altera, foretaget en stempeling med et lancetformet stempel i en blålilla farve,

²⁸ Keuning 1947 (note 24), s. 44.

men stemplets indhold er raderet ud, og derfor er det ikke umiddelbart muligt at bestemme proveniensens.

Den helt nøjagtige sammensætning af de enkelte sider fremgår af tabellen. Her skal gives en generel beskrivelse af sammensætningen samt en vurdering af dette.

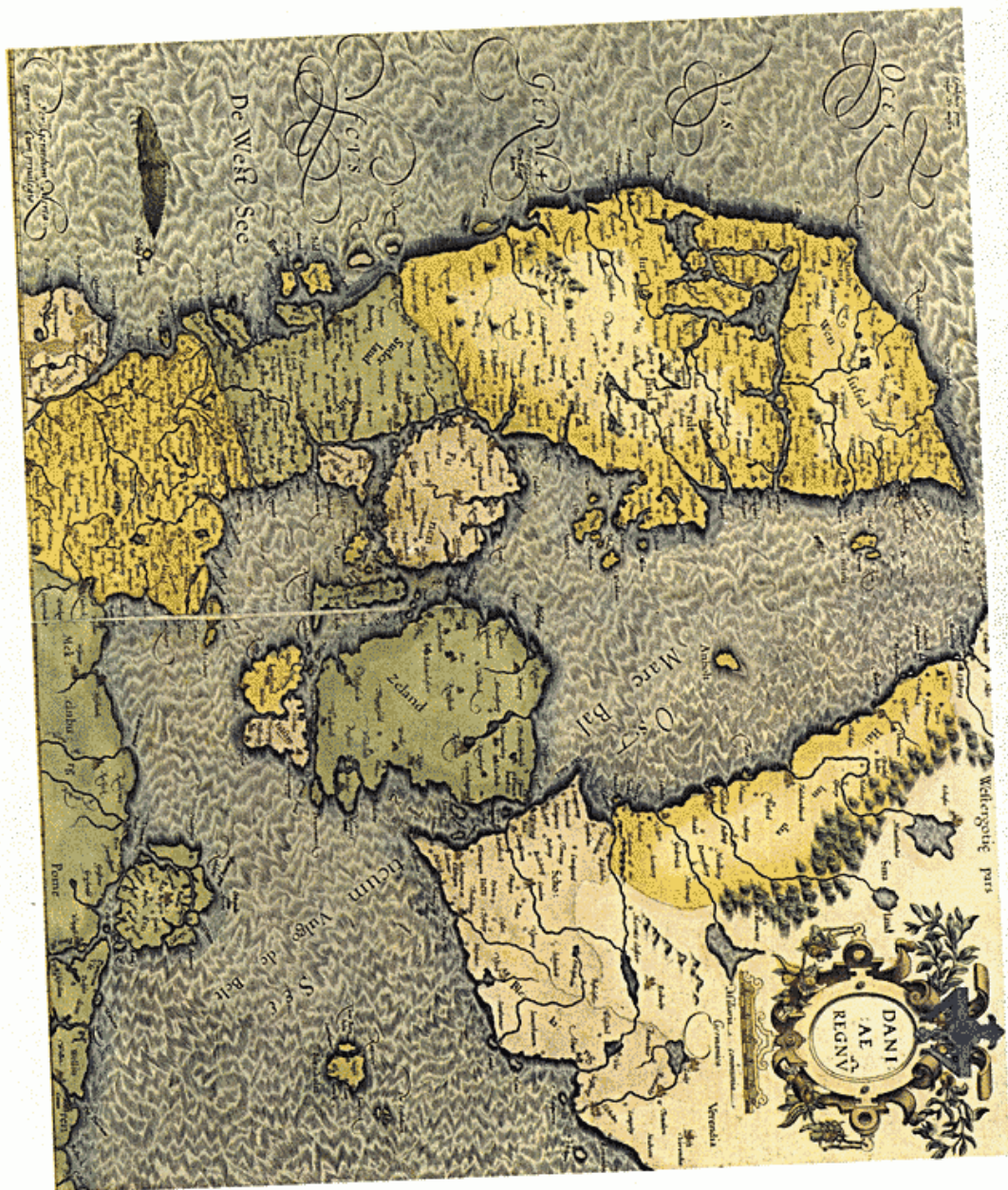
Siderne i atlasset må senere været beskåret, hvilket ses dels af størrelsen på de enkelte sider, dels af, at en håndskreven nummerering af kortene visse steder er skåret meget tæt. Efter titelbladet følger et blad med oplysninger om forfatter og på bagsiden et portræt af Mercator og dernæst siden med dedikation til Henrik Rantzau.

Denne sammensætning er helt unik, men på grund af nyindbindingen er det ikke muligt at afgøre tidspunktet for denne konstruktion. Herefter følger delene omtrent som de sidder i de øvrige eksemplarer af dette atlas, nemlig: Pars Altera, Germaniae-delen, hvor titelbladet dog mangler, Galliae-delen med titelblad, Belgii-delen med titelblad og endelig Italiae-delen ligeledes med titelblad. Ialt 269 blade med 106 kort, 5 titelblade og 7 indekser foruden teksten.

Sammensætningen, signaturerne på bladene og det forhold, at Amerikakortet mangler, fortæller at denne udgave er en sammensat udgave, bundet sammen af de enkelte deludgivelser. Amerikakortet menes først at være udkommet efter den endelige udgivelse af atlasset, og det manglende betyder ikke, at atlasset er ukomplet.²⁹ At der ikke er noget titelblad til Germaniae-delen er derimod en mangel. Placeringen af Germaniae-delen, stemmer heller ikke overens med den originale, hvilket kan tyde på en ombinding før den moderne nyindbinding. Kortbibliografen Peter van der Krogt, der er ved at udarbejde en ny udgave af registranten over hollandske atlas, har ikke tidligere set en sådan sammensætning. Som tidligere skrevet er det vanskeligt at vurdere atlassets proveniens; en teori om, at det kunne være Rantzaus eksemplar, kan ikke bevises, men en relation til Danmark, måske især Slesvig-Holsten, kan tænkes med placeringen af dedikationen og Germaniae-delen så langt fremme. Det vil kræve en nærmere undersøgelse af såvel stempel som blæksignatur.

Gerhard Mercators søn Rumoldus har udformet dedikationen til Henrik Rantzau som et brev. Han indleder med at undskylde, at han henvender sig på denne måde, til trods for at der ikke består noget

²⁹ Ifølge Peter van der Krogt, der er ved at færdiggøre anden udgave af *Atlantes Neerlandicii Bibliography of terrestrial, maritime and celestial atlases and pilot books, published in the Netherlands up to 1800*.

venskabsforhold mellem ham og Rantzau. Han omtaler sin fars venskab med Rantzau, og idet han henviser til Rantzaus velkendte enestående venlighed, udtrykker han håbet om, at han som sin fars arving også har arvet dette venskab. Han skriver, at han, da han ville videreføre sin fars arbejde, stødte på nogle venlige breve og forskellige papirer vedrørende Danmark og Norden, som faderen havde fået tilsendt fra Rantzau med henblik på, at de oplysninger, de indeholdt, skulle bruges i Mercators værk. Han fortæller dernæst om, hvordan hans far flittigt og omhyggeligt arbejdede med sine værker. Først med Kronologien, så med Ptolemæus-udgaven for endelig at gå i gang med Geografien. Da han mener, det er i hans fars ånd, har han nu føjet de oplysninger, som faderen havde modtaget fra Rantzau, til værket i form af tavler og indskriptioner på kortene. Han håber på, at Rantzau, når han betragter resultatet, vil mindes sin gamle ven, som på denne måde gennem sin søn tilegner ham værket.

Udgivelsen af 3 så markante værker som Ortelius's atlas 1570, Braun & Hogenbergs bybog 1585 og Mercators atlas 1595 markerer et voldsomt kvalitetsspring inden for geografien og topografien. De tre værker har udfyldt noget forskellige roller i datidens samfund, men vidner om en stor kvalitetssans og et fornemt boghåndværk. Henrik Rantzau har været involveret i alle 3 værker enten selv eller gennem skabelse af kontakter og videregivning af informationer. Det førte til forskellige resultater. Rantzau fremtræder ikke tydeligt i Ortelius' atlas, mens han via dedikationen får en fin omtale i Mercator. Tydeligst ses Rantzaus indflydelse hos Braun & Hogenberg: *Civitates Orbis Terrarum* bd. IV hvori findes det meget specielle Danmarkskort, som Markus Jordan fremstillede, og hvor Rantzaus person gør sig så tydeligt gældende. I en specialudgave, som findes på Det kongelige Bibliotek, er indsat 10 sider med såvel kobberstik af Rantzaus gods som et kobberstik, hvorpå Rantzaus stamtræ er trykt ovenpå et kort visende det sydlige Danmark. Rantzau har haft en vis indflydelse på Mercators tekst, men det har suverænt været Mercators afgørelse, hvad der skulle med såvel i teksten som på kortene. Det er ganske vist Mercators søn, der har forfattet dedikation og tekst til afsnittet om Danmark og Norden, men værkets opbygning tyder ikke på en forskel mellem far og søn. Eksemplet Rantzau er et enestående vidnesbyrd om mæcenens betydning for fremstillingen af kort og atlas i 1500-tallets sidste del.

Modstående side: Danmarkskortet Daniae Regnu tegnet af Mercator.

Med erhvervelsen af dette bind ejer Det kongelige Bibliotek nu alle de dele af Mercators påtænkte store værk, der nåede at udkomme, begyndende med *Chronologica* i 1569, Mercators Ptolemæus-udgave fra 1578 og de 3 dele, der udkom henholdsvis 1585, 1589 og 1595 hovedsageligt indeholdende kort og moderne geografi samt *Cosmografien*. Det gør det muligt at studere Mercators samlede værk på et og samme bibliotek, hvilket i betragtning af, at der formodentlig kun eksisterer mellem 50 og 60 komplette Mercator-atlaser, placerer Det kongelige Biblioteks Kortsamling blandt de væsentligste samlinger. Derudover har Kortsamlingen en lang række af de senere atlaser, der enten bærer Mercators navn eller er direkte efterfølgere til dette første gennemarbejdede atlas.

Kortsammensætning og kortenes udbredelse i bibliotekets eksemplar af
 ATLAS SIVE COSMOGRAPHICAE MEDITATIONES DE FABRICA MUNDI 1595

DEI: ATLANTIS PARS ALTERA GEOGRAPHIA NOVA TOTIUS MUNDI 1595
 Kortets udbredelse nord-syd og øst-vest.

Kort nr.	Bred fra-til		Længde fra-til N		Længde fra-til S		Målestok	Note	Område
1	-	-	-	-	-	-	50	2 kugler	Verden
2	30	90	350	100	15	85	12		Europa
3	40s	30n	350	90	350	90	22		Afrika
4	20s	80n	30	210	50	190	25		Asien
5	90s	90n	180	360	180	360	40	Ikke i KB's eks.	Amerika
6	60	90	0	360			40	Kugleform	Polarområdet
7	64	69	354	14	354	14	2		Island
8	49	61	0	30	4	26,3	4		Storbritanien
9	56	62	9	22	10	21	1,9		Skotland
10	58	61,2	10,3	19	10,3	19	1,1		Skotland del n
11	56	59,2	10,3	19	10,3	19	1,2		Skotland del s
12	51,2	57	6,5	14,2	7,2	14	2,5	Drejet 90 CW	Irland
13	54	57	7,2	14,2	7,2	14,2	1		Irland del n
14	51,2	54,2	7,2	14,2	7,2	14,2	1		Irland del s
15	54,2	56,2	11,2	14,1	11,2	14,2	0,5		Ulster
16	-	-	-	-	-	-	0,07	- gradnet	delområde
17	50	57	9	26	10	25	2,5		England
18	55,2	57,1	15,1	19,3	15,1	19,3	0,6		Northhum.
19	52,5	56	12,3	18,3	12,3	18,3	1		West
20	50,1	53,1	13	19	13	19	0,95		Devon
21	52,5	55,4	17,3	23,3	17,3	23,3	1		Norfolk
22	50,4	53,1	18,2	23,4			0,8		Middlesex
23	-	-	-	-	-	-		- gradnet	4 øer
24	57	70	16	76	29	63	4,5		Norden
25	54	59,3	26,2	39,2	27,3	38,3	1,7		Danmark
26	57	58,3	28,4	32,4			0,7		Midtjylland
27	53,4	55,3	29,5	33,2			0,5		Holsten
28	55,3	56,5	30,4	33,1			0,4		Fyn
29	53	55,4	40,3	46,4			0,85		Preussen
30	55,3	60,5	42	54			1,7		Livonia
31	41	64	16	124	44	96	8		Rusland
32	48,3	58	42	64	44,4	62	3		Litauen
33	45,5	48,1	45,4	50			0,8		Transsylvan
34	46	55	52	74	54	72	3,5		Taurica

DEL: GALLIAE TABULAE GEOGRAPHICAE 1585

Kortets udbredelse nord-syd og øst-vest.

Kort nr.	Bred fra-til		Længde fra-til N		Længde fra-til S		Måle-stok	Note	Område
35	41	52	12	32,5	14	31	3,5		Gallien
36	45,2	50,2	13,4	24,2	14	24	1,7		Bretagne
37	41,3	47,3	17,4	30	18,2	29,1	2		Aquitane
38	47,2	50,3	22	27,3	22,12	27,2	1		Picardie
39	50,24	51,05	22,4	23,3			0,25		Boulogne
40	46,3	47,5	18,3	21,1			0,45		Anjou
41	46,1	47,35	21,3	24,1			0,5		Berry
42	45,2	47,25	17,3	22,4			0,9		Poictov
43	48,4	49,4	27	29			0,35		Lothring
44	47,4	48,4	27	29			0,35		Lothring del
45	45,2	48	24	26,4			0,95	drejet 90 CW	Burgundia
46	45,2	48	26	28,4			0,95	drejet 90 CW	Burgundia
47	45,1	47,3	27,4	32,2			0,8		Schweiz
48	46,1	47,4	29	31			0,35		Zürich
49	45,47	46,5	27,3	29,3			0,35		Wiflis
50	45,46	46,5	29	31			0,35	INDEX	Argow

DEL: BELGII IN FERIORIS GEOGRAPHICAE TABULAE 1585

51	49	53,5	21,5	31	22	30,5	1,5		Belgien
52	50,2	51,3	23	25,5			0,45		Flandern
53	50,25	51,55	25,2	28,3			0,5		Brarbrant
54	51,53	53,22	25,2	27			0,6	drejet 90 CW	Utricht
55	51,15	52,07	24,37	26,37			0,3		Zeelandt
56	51,4	52,54	26,15	28,56			0,4		Geldrien
57	49,3	50,4	22,4	25,1			0,4		Artesia
58	49,5	50,57	24,15	26,44			0,4		Hannonia
59	49,05	5,035	26	29			0,5	INDEX	Lützenburg

DEL: GERMANIAE TABULAE GEOGRAPHICAE 1585
 Kortets udbredelse nord-syd og øst-vest.

Kort nr.	Bred fra-til		Længde fra-til N		Længde fra-til S		Måle-stok	Note	Område
60	45	55	22	46	24	44	3		Tyskland
61	52,4	53,47	26,15	28,35			0,35		Frisien øst
62	53,1	54,12	28	30,2			0,35		Emden
63	52,45	54,25	27,5	31,3			0,55		Westfalia 1
64	51,17	53	27,5	31,3			0,55		Westfalia 2
65	49,5	51,25	27,5	31,3			0,6		Westfalia 3
66	51	51,34	29,52	31,07			0,2		Waldeck
67	48,35	50,05	28,25	31,13			0,5		Rhinomr
68	47,4	49,2	29,3	32,32			0,5		Württemberg
69	48,02	49,1	28,37	29,5			0,4	drejet 90 CW	Alsatia
70	47,2	48,27	28,36	29,5			0,4	drejet 90 CW	Alsatia sup.
71	52,4	54,4	30,37	35,1			0,75		Saxonia
72	51	53,1	30,38	35,1			0,7		Brunswick
73	50,3	51,42	30,1	32,3			0,4		Hassia
74	50,3	51,42	32	34,2			0,4		Thurin
75	48,5	51	30,2	35			0,7		Franconi
76	47,06	49,06	32,4	36,4			0,7		Bavaria
77	48,4	49,5	32,4	35,15			0,35		Bavariae Pal
78	50	52,2	33,5	39			0,8		Saxoniae sup.
79	51,5	54,3	33	39,1			0,9		Brandenburg
80	48,3	51	33,4	39			0,8		Bohemia
81	48,4	50,1	37,3	40,3			0,55		Moravia
82	47,1	49	35,5	40,1			0,7		Østrig
83	46,27	47,57	34,1	37,2			0,5		Salzburg
84	48,5	53,2	36,3	47	37	46,2	1,6		Polen
85	45	49,2	38,4	46,2	39	46	1,3	INDEX	Ungarn

DEL: ITALIAE SCLAVONIAE ET GRAECIAE TABULA GEOGRAPHICAE 1589

Kort nr.	Bred fra-til		Længde fra-til N		Længde fra-til S		Måle- stok	Note	Område
86	37	46	27,3	45,3	29,5	44,2	3		Italien
87	44,2	46,4	28	32			0,75		Lombardiet 1
88	44,2	46,4	31,3	35,2			0,7		Lombardiet 2
89	42,4	44,5	28	32			0,75		Lombardiet 3
90	42,4	44,5	31,3	35,2			0,75		Lombardiet 4
91	44,1	45,32	30,3	33			0,75		Brescia
92	44,3	45,4	32,5	35			0,45		Verona
93	44,4	46,5	34,3	38,5			0,375		Iulium
94	41,3	43,3	32,1	36,12			0,75		Tuscia
95	41,5	44	34,4	38,4			0,75		Anconiata
96	41	42,1	35,4	37,45			0,4		Rom området
97	39,4	36,5	40,1	43,1			1		Abruzzo Lav
98	37,4	42,1	38,5	43,1			1,5	drejet 90 CW	Puglia Piana
99	-	-	-	-			1 +0,75	Korsika +	Sardinien
100	35,3	38,1	35,3	40,2			0,9		Sicilien
101	46,25	47,45	37,1	40,1			0,5		Stiria
102	43,5	47	38,4	44,1			1		Sclavonia
103	41	48	43	57,4	44	56,4	2,5		Walachia
104	34,3	43,4	42	58	43	57	3		Grækenland
105	37,1	43	42,4	52,3	43	52	2		Makedonien
106	35	38	46,3	51			1		Morea
107	33,1	35,4	51,2	55,5			1	INDEX	Kreta

SUMMARY

HENRIK DUPONT: *Mercator Atlas from 1595*

The Atlas Sive Cosmographicae Meditationes from 1595 is just one part of a very ambitious project that the cartographer Gerhard Mercator planned to carry out. It was to be a total description of the world, the creation, history and geography. He did not manage to complete the work, but its atlas became the standard by which future atlases were judged, just as Mercator's other cartographic works did. The atlas has a special relationship to Denmark, since it is dedicated to the viceregent of Schleswig-Holstein, Count Henrik Rantzau. He contributed to the work, both with specific information as well as more pecuniary means and in this way left his mark upon the atlas. The specific copy of the atlas described here is put together in such a way as to suggest that it was bought or presented to a Dane, though it has not been possible to determine its precise provenance because it has been rebound.